

<https://doi.org/10.53656/his2023-5-1-ser>

*View Over the Balkan Peninsula
Поглед над Балканите*

„ИМА ЛИ СРБА У СЕРЕЗУ“? СРЪБСКОТО КОНСУЛСТВО В СЯР И МАКЕДОНСКИЯТ ВЪПРОС НА ПРАГА НА XX ВЕК

Доц. д-р Симеон Симеонов

*Институт за балканистика с Център по тракология
Българска академия на науките*

Abstract. This article examines the brief history of the Serbian consulate in Serres in 1897–1899 as a failed attempt at state-building. Drawing on evidence from recently published materials by the Serbian State Archives, the article argues that the Serbian consuls in Serres, Branislav Nušić and Sima Avramović, played an important role in the efforts to promote Serbian national identity and defend Serbian political interests in Ottoman Macedonia. The consulate in Serres was part of an expanding Serbian diplomatic network in Macedonia, which proved instrumental to other Serbian initiatives, such as the creation of new schools and the appointment of Serbian priests in the region. The Serbian consular activities in Serres formed an aspect of a wide-ranging transnational strategy of deploying consulates across Macedonia in the wake of the Serbian-Bulgarian War of 1885. Such institutions served to advance national interests and protect national subjects outside the borders of the fledgling Balkan states. Reviewing recent scholarship on Romania, Bulgaria, and Greece, the article concludes by comparing the Serbian example to those of other Balkan nations and suggesting further venues for comparative and entangled historical research.

Keywords: consuls; Serres; Serbia; Macedonia; Branislav Nušić; networks

Повечето изследователи на Югоизточна Европа вероятно свързват Бранислав Нушич с неговите литературни постижения, разкриващи трудния процес на модернизация в Сърбия в началото на XX век. Творчеството му получава международно признание извън пределите на родната държава – значимо достижение за балкански интелектуалец в особено бурен период от историята на региона. Засенчена от големите му литературни приноси, интересната дипломатическа кариера на Нушич остава много по-неоценена (но вж. Vasić 2009; Jagodić 2010; Volarić 2014). Настоящият доклад хвърля светлина върху тази сравнително слабо проучена страна от биографията му, като интерпретира неговото назначаване в сръбското консулство

в Сяр през 1897 – 1899 г. като важна глава в дипломатическата история на региона.

Използвайки наскоро публикувани архивни документи за това краткотрайно дипломатическо начинание – сръбското консулство функционира само три години, като през по-голямата част от това време е в ръцете на Нушич, статията търси отговор на четири взаимосвързани изследователски въпроса. На първо място, чрез внимателен анализ на депешите на Нушич от Сяр, настоящият текст се опитва да обясни ролята на консулствата във формирането на (транс-)национални идентичности. Анализирана е и ролята, която консулствата играят в защитата на етническите и религиозните малцинства на синора на ХХ век. Сръбското консулство в Сяр е разгледано като пример за (неуспешно) изграждане на държавни структури, с което са засегнати и по-обширни въпроси за естеството на национализма и международните отношения около 1900 г. И накрая, статията използва данните от сръбското консулство, за да направи сравнителен анализ с България, Гърция и Румъния – балкански държави, които също създават нови консулства в региона в началото на века, очертавайки по-широки траектории и предизвикателства в развитието на Югоизточна Европа.

В основата на тригодишното съществуване на сръбското консулство в Сяр е въпросът за националността в рамките на сложния свят на международните отношения в Югоизточна Европа в края на ХХ век. Още в началото трябва да се отбележи, че създаването на сръбското консулство в Сяр има дълбоки дипломатически измерения. Сръбското министерство на външните работи постановява и финансира създаването на консулството през 1897 г. в контекста на променящото се положение на Сърбия на Балканите и динамичните отношения с Османската империя, както и с по-малките балкански държави. Официалното признаване на Сръбското княжество през 1878 г. дава възможност за създаване на първите сръбски консулства в Османската империя, което легитимира десетилетията на неофициални дипломатически маневри, откакто Сърбия въстава срещу османската власт през 1804 г. (Case 2018; Arhiv Srbije 2016, pp. 7 – 9). Катастрофалното представяне на Сърбия във войната срещу България, както и засилващият се австроунгарски натиск на север и на запад оставят една зона за разширяване – териториите по южната граница, по това време контролирани от Османската империя и включващи вилаетите Нови пазар, Битоля и Солун (Terzić 2008; Arhiv Srbije 2016, pp. 7 – 8). Фактът, че този регион е бил сърцевината на късносредновековната Сръбска империя, увеличава значението му в рамките на съвременния проект за изграждане на нация (Trifunović 2015). Сръбските консулства в региона не само ще подпомогнат реалната политика на сръбската държава, но и ще засилят идентификацията ѝ със средновековната империя.

И все пак, при цялата историческа и геополитическа важност за сръбските власти, стремежът за разширяване на сръбската консулска мрежа на юг е про-

диктуван и от друго съображение. Според официалните документи именно въпросът за насърчаване и защита на правата на сръбското население в региона е основният мотив за разширяването на сръбската консулска система в Македония (Arhiv Srbije 2016, p. 15). През 80-те и 90-те години на XIX в. Сърбия започва да полага целенасочени усилия за изграждане на консулската си служба в региона, за да подкрепи и покровителства своите поданици. След поражението във войната срещу България Сърбия успява да постигне една трудно осъществима цел, която много нейни дипломати безуспешно преследват от десетилетия – сключването на консулска конвенция с Османската империя през 1886 г., която проправя пътя към нейното трайно консулско присъствие на Балканския полуостров. Тази конвенция позволява на сръбската държава да открие няколко консулства в империята – в Солун и Скопие през 1887 г., както и в Битоля и Прищина две години по-късно (Lory 2011; Vučetić 2012, pp. 167 – 169; Stijović 2020, pp. 178 – 180). Подобно на тези нови консулски учреждения, управляваното от Нушич консулство в Сяр почти веднага се посвещава на популяризирането на сръбските религиозни и образователни институции като средство за укрепване на сръбската идентичност сред местното население.

На първо място в списъка на консулските приоритети е създаването на ново сръбско училище. Свидетелство за динамичното ръководство на Нушич е фактът, че той успява да състави списък със 100 подписа, предимно на местни търговци и собственици, в подкрепа на откриването на сръбско училище в Сяр. След като получава одобрението на местния мютесариф и меджлис, консултът изпраща списъка на валията на Солун, очаквайки неговото разрешение за откриване на училището. Кампанията му е пренебрегната от българската общност, която се подготвя за посрещането на първия си търговски агент в града. По друг начин обаче реагира много по-многобройната гръцка общност в града. Действията на Нушич предизвикват остра реакция от страна на местния гръцки консул, който започва да съставя свой собствен списък, както и да оспорва подписите под сръбската петиция. Решението за отваряне на училището вероятно би било просто формалност, ако не би се състояла тази кампания, описана от Нушич като насочена специално срещу сръбската нация.

Поради нарастващото националистическо напрежение солунският валия се вижда принуден да постави въпроса, който витае във въздуха още от инициативата на Нушич, или както самият консулски пратеник пише: „Захтевајући у једно од Мутесарифа да се увери: има ли Срба у Серезу?“ („Питайки един от мютесарифите за потвърждение: Има ли сърби в Сяр?“) (Arhiv Srbije 2016, p. 55). Отговорът на този въпрос не е еднозначен. Наличните статистики от края на XIX век, които се опитват да категоризират различните демографски групи в Македония по национален принцип, са изключително противоречиви (Minov 2012; Konstantinova and Zhelev 2018, pp. 330 – 332). По-достоверни изглеждат пре-

брояванията на различните конфесионални групи, тъй като местните жители на Сяр и другите кази, съставляващи Сярския мютесарифлик, са поданици на Османската империя, за която основополагаща в административно отношение е принадлежността към конфесионалната общност („милет“) (Konstantinova & Zhelev 2018, p. 331). От тези документи може да извлечем някои важни сведения, например това, че християнското население в казата не само преобладава, но и нараства като процент от общото в края на XIX век (Arhiv Srbije 2016, pp. 12 – 13; вж. още Minov 2012, pp. 171 – 172). Също така в последните десетилетия на XIX век славянското население в каза Сяр расте по-бързо от гръцкото, като според някои извори дори го изпреварва. В самия Сяр обаче доминира турското (т.е. мюсюлманското) и гръцкото (т.е. принадлежащо към Константинополската патриаршия) население.

Важно е да се отбележи, че създаването на Българска екзархия през 1870 г. допълнително усложнява съществуващите етнически разделения, макар и Сярска каза да се оказва аномалия в мютесарифлика, доколкото жителите ѝ остават преобладаващо патриаршисти. По този начин етническите и религиозните деноминации създават изключително разнообразна и сложна мозайка, която придобива допълнителни нюанси във всяка каза и селище. Докато в Горна Джумая например има голямо екзархистко мнозинство и силно мюсюлманско малцинство, в каза Неврокоп се наблюдава мнозинство от ислямизирани славяни и голям брой екзархисти и други вероизповедания. В самата каза Сяр, според някои от най-достоверните данни, православните гърци са повече от мюсюлманите и славяните – голямото мнозинство от които са патриаршисти (Arhiv Srbije 2016, p. 13). Във всеки случай, важно е да отбележим, че никое авторитетно издание извън Сърбия не упоменава наличието на сърби в Сярска каза, докато гръцкият и българският милет са обозначени като такива както от османските власти, така и от чуждестранни посетители (Kanchov 1900, pp. 120 – 123, 176 – 181; Verkovich 1889, pp. 1 – 14, 43 – 44).

В светлината на тази сложна етническа и религиозна мозайка в сърцето на Македония въпросът на солунския валия е напълно разбираем. За да докаже, че в Сяр наистина има сърби, Нушич иска от подписалите петицията му да се явят пред меджлиса и да потвърдят, че всъщност са сърби, което те надлежно изпълняват. По думите на Нушич обаче това предизвикало напрежение с местната гръцка общност, която заявила, че подписалите петицията са били подведени относно целта ѝ, и заплашила да ги отлъчи от църквата (Arhiv Srbije 2016, pp. 45 – 47, 55 – 57). В отговор гърците организират контрапетиция, подписана от 47 членове на общността и разпространена до валията, но по искане на консула е установено, че подписите им не са идентични с тези на неговата петиция и той, на свой ред, обвинява гръцкия епископ, че е подвел енорията си (Arhiv Srbije 2016, pp. 55 – 57). Успешните действия, предприети от Нушич, поставят окончателното решение за сръбското училище в Сяр пред властите в Солун.

В крайна сметка, османските власти одобряват създаването на сръбско училище в града на 6 август 1898 г. За краткия период на съществуването си (до началото на 1900 г.) то се радва на завиден успех – броят на учениците в него се равнява или дори надвишава възпитаниците в по-старите български училища в града (Janković-Mougrakis 2013, p. 537). Основни причини за успехите му са съвместната, съгласувана с консулството политика по привличане на ученици, осигуряването на безплатен обяд, упражняваният контрол върху качеството на преподаване и осуетяването на гръцки и български опити да бъде попречено на дейността на училището (Janković-Mougrakis 2013, pp. 533 – 534). Въпреки постигнатите успехи обаче финансирането на училището представлява проблем за сръбското консулство, което не може да привлече нужните ресурси за подготовка на ученици и заплащане на учители. За разлика от сръбската инициатива, българските учебни заведения разполагат с пълен пансион, а в средата на 90-те години е създадена и педагогическа школа, която придава допълнителен динамизъм на българската образователна стратегия. Разбира се, основна роля за този динамизъм играе Екзархията, която мобилизира ресурсите на българските общини по начин, който не може да се сравни с усилията на сръбските консулства. От друга страна, създаването на търговско агентство в българския случай не е толкова неразривно свързано с образователната политика, а по-скоро помага с нейната координация. Може би именно по-голямата самостоятелност на българските учебни заведения е основна причина те да просъществуват отвъд мандата на българския представител, докато сръбската инициатива отмира със затварянето на националното консулство (Janković-Mougrakis 2013, p. 539).

Дебатите около училището ни насочват към разглеждане ролята на сръбското консулство в Сяр в рамките на по-широката сръбска консулска мрежа. Тази консулска мрежа се разраства след създаването на първите сръбски консулства в Македония, така че по времето, когато Нушич встъпва в длъжност през 1897 г., в Сяр вече има сръбски свещеник – Атанас Иванович, който получава плащания от генералното консулство в Солун (Arhiv Srbije 2016, pp. 61 – 62). Но консулската мрежа се е разраснала по доста хаотичен начин и Нушич твърди, че това може да възпрепятства, вместо да насърчи сръбските интереси. Той смята, че назначаването на Иванович е основна пречка в опитите му да посредничи с гръцката общност по училищния въпрос, тъй като членовете на общността се опасявали, че свещеникът иска да „открадне църквата им“.

Очевидно, липсата на достатъчна подготовка и лични качества на Иванович заплашва да подкопае каузата на сръбското консулство в Сяр. Само човек с дълбоки познания за местното население може да прокаква смислено сръбските интереси в региона. Това обаче не означава, че самата сръбска консулска мрежа е ненужна. Както самият Нушич заявява по отношение на училищ-

ния въпрос, „много зависи от нашия консул в Солун“, когото моли за помощ с организирането на кампанията по удостоверяването на подписите под училищната петиция (Arhiv Srbije 2016, p. 52). Очевидно е, че въпреки краткото си съществуване консулството в Сяр съставлява част от по-голяма сръбска консулска мрежа, която позволява на служителите активно да използват общи институционални, финансови и информационни ресурси. Тази мрежа обаче се оказва недостатъчно устойчива и оборудвана, за да увенчае с успех напредничавите идеи на своите представители.

Една от причините за неуспеха на сръбските консулски начинания е националистичният подход на сръбските представители, които изначално формулират амбициите и целите си в противовес на гръцките и българските общности в града. Донякъде това е неизбежно, тъй като българските и гръцките представителства, религиозни и образователни институции полагат усилия, за да осуетят планове на сръбските консули (Janković-Mougrakis 2013, pp. 532 – 535). Въпреки това, прави впечатление, че сръбските консули остават, като цяло, враждебно настроени спрямо начинанията на останалите общности в града и техните представители. Нито Нушич, нито приемникът му Сима Аврамович се опитват да се поучат от българския или гръцкия опит в изграждане на институции – те ги разглеждат или като пречка в постигането на националните си интереси, или като съперници в надпреварата за влияние в града. Интересно е да отбележим, че никой от двамата не се опитва да изгради дълбоки отношения с по-малките населени места в казата, мютесарифлика или вилаета – техните отношения са доминирани от връзките с Белград, Солун и Константинопол. Силата и трайността на българските инициативи се коренят именно в селското население в Сярския мютесарифлик, както и във взаимодействието с Екзархията, която представлява малко повече от разменна монета в сръбските преговори с гръцката общност. Вместо да търси сближение с екзархистите в града, Нушич обещава на водачите на гръцката общност – гръцкия консул Стурнарис и митрополит Григорий, че ще изпълни исканията им в името на тяхната подкрепа за училищната кауза. Готов е да се откаже от църковно служение на славянски език и да съдейства за въвеждането на гръцки като чужд език в сръбското училище, като също така обещава да не се намесва в привличането на гръцки ученици и да противодейства на (екзархистката) пропаганда в селата (Janković-Mougrakis 2013, p. 532). В крайна сметка, тази нехарактерна отстъпчивост на сръбския консул дава индикации за гръцкия му колега и местния митрополит, че сръбските институции могат да бъдат приведени в полза в борбата срещу по-голямата опасност, Екзархията и разпространяването на българската национална идея.

И все пак, важно е да изтъкнем и завидните успехи на сръбските консули в хода на краткотрайната им служба далеч от националния център. Преди всичко, те се дължат на богатия им опит, енергична дейност и лична заинте-

ресованост. И Нушич, и Аврамович разполагат със завиден опит в развитието на сръбски консулски отношения в Македония и прилежащите местности. Преди да поеме консулството в Сяр, Нушич заема длъжностите на секретар в скопското консулство и на главен секретар, а по-късно и вицеконсул в Прищина (Stijović 2020, p. 181). Аврамович пристига в Сяр след дългогодишна дипломатическа кариера в Битоля и Солун. Благодарение на придобитите умения и способности сръбските консули по-лесно се ориентират в сложната дипломатическа обстановка. Така например, Нушич използва факта, че се намира в динамично средоточие на чуждестранна консулска дейност, опитвайки се да убеди служителите във Външното министерство в Белград да му предоставят по-големи финансови ресурси и пълномощия в съставянето и прилагането на конкретен план за действие, особено в областта на религиозната и образователната политика (срв. Simeonov 2023). В случая особено интересно е, че консултът се съревновава с номинално по-високопоставените агенти в Солун, изтъквайки своята по-добра запознатост със спецификата на Македонския проблем в Сярския санджак. Ако Белград не му даде необходимите средства и правомощия, алармира Нушич, останалите консулски институции в Сяр ще надделеят и ще въвлечат местното население в собствените си кроежи.

Предвид своята противоречивост, сведенията от консулството в Сяр ни карат да преразгледаме казуса за ползата от консулската мрежа в началото на XX век в рамките на Македонския въпрос (вж. Frary 2015). От една страна, неспособността на консулството да пусне корени в региона, ясно показва трудностите пред подобно начинание, но от друга – самото съществуване на консулската институция демонстрира, че дори подобни мимолетни, екстериориални институции заемат важно място в света на сръбската дипломация и трансбалканските отношения. Всъщност следва да изтъкнем, че може би най-голямото предизвикателство пред успешното осъществяване на целите на консулството е недостатъчното финансиране, което постоянно тормози Нушич и неговия наследник Аврамович, поел консулството в последните месеци преди закриването му през 1900 г. Недостатъчни финанси не само осуетяват опитите на сръбските консули да прокарат важни църковни и училищни инициативи, но също така създават пречки за такива тривиални дейности като организирането на празненства и приеми (Arhiv Srbije, p. 39).

Вместо да тълкуваме подвизите на Нушич в Сяр единствено като куриозен и неуспешен опит за изграждане на държавни институции извън националните граници, бихме могли да ги поставим в рамките на една по-широка регионална картина. Публикациите на Алека Стрезова и Ангел Златков, които отправят поглед върху дейността на българските търговски агентства в Османската империя, показват, че тези институции са били изправени пред много сходни предизвикателства с тези, които се опитва да преодолее Нушич

(Strezova 2017; Strezova 2018; Zlatkov 2021). Оплаквания от недостатъчно финансиране, неясни канали за комуникация и тревожни съобщения за чужди консулски посегателства върху българското – или поне българоезичното – население изпълват страниците на българската кореспонденция. Същото важи и за гръцката консулска дейност в региона, както показват Юра Константинова и Яковос Михайлидис в трудовете си за гръцките консулства в Македония и на Балканите (Michailidis 2017; Konstantinova 2022; вж. също Frary 2015). На плодотворните изследвания на Даниел Кайн дължим прозрението, че Румъния също изпраща свои консули в Македония през 90-те години на XIX в. с цел да прокаква интересите си по почти идентичен начин със Сърбия – чрез въвеждане на румънско църковно богослужение и училище за местните румъноговорящи в Битоля (Cain 2017). И в този случай усилията на румънските консулски служби не дават нужните резултати, въпреки завидната финансова подкрепа от страна на държавата (Cain 2017, p. 177).

Това, което се очертава от тези сравнителни оценки, не е поредица от несвързани помежду си опити, а един вид общо дипломатическо и консулско начинание на всички балкански нации да се утвърдят като защитници на своите поданици в чужбина и като популяризатори на националната си култура и идентичност в чужди страни. Макар че историците разглеждат тези консулски доклади като съкровищница за поразителни националистически стремежи и тайна пропаганда, в тях може да се открие и нещо повече. Зад мимолетната, зле финансирана, несполучлива и нерядко комична дейност на тези консулски, търговски и дипломатически фигури се крие едно модерно осъзнаване на мисията и целта на националната държава: не само да се грижи за своите обитатели в рамките на националните граници, но и да поддържа, развива, а в някои случаи дори да фабрикува собствена диаспора в условията на бурни обстоятелства (вж. Case 2018). Именно последният урок изглежда особено важен и изненадващо актуален днес.

ЛИТЕРАТУРА

АРХИВ СРБИЈЕ, 2016. *Конзулат Краљевине Србије у Сегреду 1897–1900.*

Историја српске дипломатије – документа. Белград: Архив Србије. ISBN 978-8681511817.

ВАСИЋ, Н., 2009. Бранислав Нушић – конзул и културни дипломата у Приштини. *Баштина*, Т. 26, с. 289 – 299. ISSN 2683-5797.

ВЕРКОВИЧ, С., 1889. *Топографическо-этнографический очеркъ Македоніи.* Санкт-Петербург: Военная Типографія.

ВУЧЕТИЋ, Б., 2012. *Наша ствар у Османском царству* [Our Issue in the Ottoman Empire]. Белград: Историјски институт. ISBN 978-86-7743-095-5.

- ЗЛАТКОВ, А., 2021. Българското търговско агентство в Дедеагач (1897 – 1901). *Журнал за исторически и археологически изследвания*, Т. 1, с. 20 – 34. ISSN 2683-0418.
- КОНСТАНТИНОВА, Ю., 2022. *България и Гърция в лабиринт от монолози*. София: ИБЦТ–БАН. ISBN 978-619-7179-12-5.
- КОНСТАНТИНОВА, Ю.; ЖЕЛЕВ, Й., 2018. Българите в Солун според екзархийското преброяване от 1907 година. *Известия на държавните архиви*, Т. 115 – 116, с. 330 – 509. ISSN 0323-9780.
- КЪНЧОВ, В., 1900. *Македония. Етнография и статистика*. София: Българско Книжовно Дружество.
- ПЕРУНИЧИЋ, Б., 1985. *Писма српских конзула из Приштине 1890–1900*. Белград: Народна књига.
- СИМЕОНОВ, С., 2023. Австрийското вицеконсулство в Русе и Унгарската революция през 1849–1849 година. *История*, Т. 31, № 1, с. 36 – 48. ISSN 1314-8524. DOI: <https://doi.org/10.53656/his2023-1-3-the>.
- СТРЕЗОВА, А., 2017. *Българската дипломация: институции и представители. 1879 – 1918*. София: Авангард прима. ISBN 9786191608621.
- СТРЕЗОВА, А., 2018. Българските търговски агентства в Османската империя – създаване, развитие, влияние, управленски състав (1896–1912). *Исторически преглед*, Т. 3, с. 76 – 107. ISSN 2815-3391.
- ТЕРЗИЋ, С., 2008. Конзулат Крањевине Србије у Битољу (1889–1897). *Историјски часопис*, Т. 57, с. 327 – 342. ISSN 0350-0802.
- ЈАГОДИЋ, М., 2010. Извештај Бранислава Нушића о путовању из Приштине у Скадар 1894. године. *Мешовита грађа*, Т. 31, с. 259 – 288. ISSN 0350-5650.
- CAIN, D., 2017. Entre politique et éducation: le réseau consulaire du Vieux Royaume de Roumanie dans l'Empire ottoman (1881 – 1913). *Études Balkaniques – Cahiers Pierre Belon*, vol. 22, no. 1, pp. 159 – 187. ISSN 2102-5525.
- CASE, H., 2018. The Quiet Revolution: Consuls and the International System in the Nineteenth Century. In: T. SNYDER & K. YOUNGER (ed.). *The Balkans as Europe*. Rochester, NY: University of Rochester Press, pp. 110 – 138. ISBN 978-1580469159.
- FRARY, L., 2015. *Russia and the Making of Modern Greek Identity, 1821 – 1844*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0198733775.
- JANKOVIĆ–MOUGKRAKIS, D., 2013. The Serbian School in Serres at the End of the 19th Century. In: *Οι Σέρρες και η περιοχή τους, 100 χρόνια από την απελευθέρωση (1913 – 2013)* [Serres and Its Area, 100 Years Since Liberation (1913 – 2013)]. Serres: Serres Municipality, pp. 529 – 540. ISBN 978-960-86390-8-9.

- LORY, B., 2011. Un poste consulaire en Macédoine, Bitola-Monastir, 1851 – 1912. *Cahiers balkaniques*, vol. 38 – 39, pp. 127 – 148. ISSN 0290-7402.
- MICHAILIDIS, Y., 2017. Le monde des agents diplomatiques et consulaires grecs dans les Balkans et l'Asie mineure, 1830 – 1853. *Études Balkaniques – Cahiers Pierre Belon*, vol. 22, no. 1, pp. 127 – 144. ISSN 2102-5525.
- MINOV, N., 2012. The War of Numbers and its First Victims: The Aromanians in Macedonia (End of 19th – Beginning of 20th century). *Macedonian Historical Review*, vol. 3, pp. 153 – 192. ISSN 1857-7032.
- STIJOVIĆ, M., 2020. The Struggle of the Serbian People in Kosovo and Metohija for the Preservation of National Identity Under the Turkish Rule During the 19th and Early 20th Centuries. In: A. RASTOVIĆ; A. CARTENY & B. VUČETIĆ (ed.). *War, Peace and Nation-building: (1853 – 1918)*, pp. 177 – 188. Belgrade: Istorijski institut. ISBN 9788677431402.
- TRIFUNOVIĆ, B., 2015. *Memory of Old Serbia and the Shaping of Serbian Identity*. Warsaw: Wydawnictwo DiG. ISBN 9788371819292.
- VOLARIĆ, K., 2014. Between the Ottoman and Serbian States: Carigradski Glasnik, an Istanbul-based Paper of Ottoman Serbs, 1895–1909. *Hungarian Historical Review*, vol. 3, no. 3, pp. 560 – 586. ISSN 2063-8647.
- MIXAΗΛΙΔΗΣ, Ι. Δ., 2012. *Μικρή, περήφανη πατρίδα. Ο κόσμος των Ελλήνων διπλωματικών και προξενικών υπαλλήλων στα Βαλκάνια και την καθ' ημάς Ανατολή (1830 – 1853)*. Thessaloniki: University Studio Press. ISBN 9789601221212.

REFERENCES

- ARHIV SRBIJE, 2016. *Konzulat Kraljevine Srbije u Serezu 1897 – 1900. Istorija crpske diplomatije – dokumenta*. Belgrade: Arhiv Srbije [in Serbian]. ISBN 978-8681511817.
- CAIN, D., 2017. Entre politique et éducation: le réseau consulaire du Vieux Royaume de Roumanie dans l'Empire ottoman (1881 – 1913). *Études Balkaniques – Cahiers Pierre Belon*, vol. 22, no. 1, pp. 159 – 187 [in French]. ISSN 2102-5525.
- CASE, H., 2018. The Quiet Revolution: Consuls and the International System in the Nineteenth Century. In: T. SNYDER & K. YOUNGER (ed.). *The Balkans as Europe*. Rochester, NY: University of Rochester Press, pp. 110 – 138. ISBN 978-1580469159.
- FRARY, L., 2015. *Russia and the Making of Modern Greek Identity, 1821 – 1844*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0198733775.
- JAGODIĆ, M., 2010. Izveštaj Branislava Nušića o putovanju iz Prištine u

- Skadar 1894. godine. *Mešovita građa- Miscellanea*, vol. 31, pp. 259 – 288 [in Serbian]. ISSN 0350-5650.
- JANKOVIĆ–MOUGKRAKIS, D., 2013. The Serbian School in Serres at the End of the 19th Century. In: *Οι Σέρρες και η περιοχή τους, 100 χρόνια από την απελευθέρωση (1913 – 2013)* [Serres and Its Area, 100 Years Since Liberation (1913 – 2013)], vol. 2. Serres: Serres Municipality, pp. 529 – 540. ISBN 978-960-86390-8-9.
- KANCHOV, V., 1900. *Makedoniya. Etnografiya i statistika*. Sofia: Balgarsko Knizhovno Druzhestvo [in Bulgarian].
- KONSTANTINOVA, Y., 2022. *Balgaria i Gartsiya v labirint ot monoloji*. Sofia: IBSCT – BAN [in Bulgarian]. ISBN 978-619-7179-12-5.
- KONSTANTINOVA, Yu.; ZHELEV, Y., 2018. Balgarite v Solun spored ekzarhiyskoto prebroyavane ot 1907 godina. *Izvestia na darzhavnite arhivi–Proceedings of the state archives*, vol. 115 – 116, pp. 330 – 509 [in Bulgarian]. ISSN 0323-9780.
- LORY, B., 2011. Un poste consulaire en Macédoine, Bitola-Monastir, 1851–1912. *Cahiers balkaniques*, vol. 38 – 39, pp. 127 – 148 [in French]. ISSN 0290-7402.
- MICHAILIDIS, Y., 2012. *Mikrí, períphani patrída. O kósmos ton Ellínon diplomatikón kai proxenikón ipallílon sta Valkánia kai tin kath' imás Anatolí (1830 – 1853)*. Thessaloniki: University Studio Press [in Greek]. ISBN 9789601221212.
- MICHAILIDIS, Y., 2017. Le monde des agents diplomatiques et consulaires grecs dans les Balkans et l'Asie mineure, 1830 – 1853. *Études Balkaniques – Cahiers Pierre Belon*, vol. 22, no. 1, pp. 127 – 144 [in French]. ISSN 2102-5525.
- MINOV, N., 2012. The War of Numbers and its First Victims: The Aromanians in Macedonia (End of 19th – Beginning of 20th century). *Macedonian Historical Review*, vol. 3, pp. 153 – 192. ISSN 1857-7032.
- PERUNIČIĆ, B., 1985. *Pisma srpskih konzula iz Prištine 1890 – 1900*. Belgrade: Narodna knjiga [in Serbian].
- SIMEONOV, S., 2023. Avstriyskoto vitsekonsulstvo v Ruse i Ungarskata revolyutsiya prez 1849 – 1849 godina. *Istoriya-History*, vol. 31, no. 1, pp. 36 – 48 [in Bulgarian]. DOI: <https://doi.org/10.53656/his2023-1-3-the>.
- STIJOVIĆ, M., 2020. The Struggle of the Serbian People in Kosovo and Metohija for the Preservation of National Identity Under the Turkish Rule During the 19th and Early 20th Centuries. In: A. RASTOVIĆ; A. CARTENY & B. VUČETIĆ (ed.). *War, Peace and Nation-building: (1853 – 1918)*, pp. 177 – 188. Belgrade: Istorijски institut. ISBN 9788677431402.

- STREZOVA, A., 2017. *Balgarskata diplomatsiya: institutsii i predstaviteli. 1879–1918*. Sofia: Avangard prima [in Bulgarian]. ISBN 9786191608621.
- STREZOVA, A., 2018. Balgarskite trgovski agentstva v Osmanskata imperiia – sazdavane, razvitie, vliyanie, upravleniski sastav (1896–1912). *Istoricheski pregled-Historical Review*, no. 3, pp. 76–107 [in Bulgarian]. ISSN 2815-3391.
- TERZIĆ, S., 2008. Konzulat Kranjevine Srbije u Bitolju (1889–1897). *Istorijski časopis-Historical journal*, vol. 57, pp. 327–342 [in Serbian]. ISSN 0350-0802.
- TRIFUNOVIĆ, B., 2015. *Memory of Old Serbia and the Shaping of Serbian Identity*. Warsaw: Wydawnictwo DiG. ISBN 9788371819292.
- VASIĆ, N., 2009. Branislav Nušić – konzul i kulturni diplomata u Prištini. *Baština*, vol. 26, pp. 289–299 [in Serbian]. ISSN 2683-5797.
- VERKOVICH, S., 1889. Topografichesko-etnograficheskii ocherk' Makedonii. Saint-Petersburg: Voennaya Tipografiya [in Russian].
- VOLARIĆ, K., 2014. Between the Ottoman and Serbian States: Carigradski Glasnik, an Istanbul-based Paper of Ottoman Serbs, 1895–1909. *Hungarian Historical Review*, vol. 3, no. 3, pp. 560–586. ISSN 2063-8647.
- VUČETIĆ, B., 2012. *Naša stvar u Osmanskom carstvu* [Our Issue in the Ottoman Empire]. Belgrade: Institute of History [in Serbian]. ISBN 978-86-7743-095-5.
- ZLATKOV, A., 2021. Balgarskoto trgovsko agentstvo v Dedeagach (1897–1901). *Zhurnal za istoricheski i arheologicheski izsledvania-Journal of historical and archaeological research*, vol. 1, pp. 20–34 [in Bulgarian]. ISSN 2683-0418.

ARE THERE SERBS IN SERRES? THE SERBIAN CONSULATE IN SERRES AND THE MACEDONIAN QUESTION AT THE TURN OF THE TWENTIETH CENTURY

✉ **Dr. Simeon A. Simeonov, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-5358-2804

Institute of Balkan Studies and Centre of Thracology

Bulgarian Academy of Sciences

E-mail: simeon_simeonov@alumni.brown.edu